

Den røde og brune visjon

100969

Av Peder Figenbaum

Aftenposten 18. november skriver Bernt Hagtvedt på kronikkplass om fenomenet overgang fra Arbeiderpartiet til Nasjonal Samling. Tidligere år (14. og 15. oktober) omtalte Aftenposten Øystein Sørensens nye bok «Solkors og solidaritet», der Sørensen «... børs-ter støv av positive sider ved krigens tapere, som det fortsatt ikke er stuerent å trekke fram». Særlig legger Sørensen vekt på at Arbeiderpartiet og Nasjonal Samling kunne ha sammenfallende syn i sosialpolitikken. Man kan gå lenger. I én forstand hadde de et sammenfallende verdensbilde, noe som gjorde den overgangen Bernt Hagtvedt omtaler lettere enn man tilsynelatende skulle tro.

Den politiske retorikken ønsket å stille opp en avgrunn mellom fascisme/nazisme og sosialisme. Likheten mellom nazismen, fascismen og sosialismen var langt mer fundamental enn det Sørensen påpeker: Man delte nemlig en visjon om et nytt, moderne, teknokratisk samfunn, organisert omkring industriens behov. Blant teknokrater, ingeniører, arkitekter og andre «fremskrittets menn» var det en livlig debatt om hvordan man skulle få dette til. Debatten var tilsynelatende «upolitisk», og foregikk i Teknisk Ukeblad, Byggekunst o.l. Begeistring for de nye autoritære regimene i Europa er helt påfallende.

Et moderne samfunn, hevdet man, krevde andre styringsmekanismer enn de som fantes i de liberalistiske demokratier. De veldige oppgavene innen industri og samfunnsliv kunne umulig løses av privat kapital og tiltakslyst. Staten måtte inn og organisere, ta på seg nye oppgaver. «Modernismen» krevde kollektive løsninger, et felles løft.

I 1930-årene var verden inne i en lammende øko-

nomisk krise. Lystegn skimtet man først i Tyskland, Italia og Sovjet-Unionen. Hitler fikk fem millioner mann i arbeid på tre år, under Mussolini gikk de italienske togene etter rutetabellene, Stalin gjennomførte sine femårsplaner (men ga ingen utenforstående innsyn i de umenneskelige ofrene det krevde).

Et moderne samfunn skulle, helt bokstavelig, bygges: Industri skulle reises, autobaner strekkes gjennom landskapet, gamle industribyer rase-res og erstattes av funk-lende hvit betong. Mens de vestlige liberale demokratiene puslet med tariff- og pengereformer, gikk de autoritære samfunn til verks i marken. Industrier, boliger, hele byer ble stampet opp av ingenting, tilsynelatende med politisk vilje som eneste drivkraft. Det var «Viljens triumf», for å låne mottoet fra en av nazistenes partidager.

Fremskrittets menn (og kvinner) dyrket masse mennesket. I Tyskland het det «Ein Volk, ein Reich, ein Führer», i Norge: «By og land, hand i hand». Kraften i et folk (en rase eller en klasse, fritt valg) skulle kanaliseres til fordel for «det moderne prosjekt». Dette var statens hovedoppgave. Modernismens store profet, arkitekten Le Corbusier, dediserte sine traktater til «Autoriteten». Bare autoritære regimer kunne bygge moderne byer.

I Oslo var regulerings-sjef Harald Hals formann i Vennskapssambandet Norge-Sovjet-Unionen. Det kvinnesaksengasjerte damebladet Urd skrev begeistrede reportasjer om de sosiale reformene i nazistenes Tyskland, og hvilken fri stilling kvinner hadde oppnådd under Hitler. Bladet Byggekunst skrev om kollektivhus i

Sovjet-Unionen, der felles matstall og barneoppdragelse frigjorde den moderne kvinne til arbeid utenom hjemmet. Georg Borchmann hentet i sin bok «Mennesket og maskinen» de fleste eksemplene fra Hitler-Tyskland, Mussolini-Italia, Tojo-Japan og Sovjet-Unionen under Stalin. Verket er en panegyrisk hyldest til den moderne teknologien, utgitt i 1937.

I mellomkrigstiden var ikke de «fremskrittetsvennlige» land i Europa (Tyskland, Italia og Sovjet-Unionen) sorte hull på kartet. Både i fag- og populærpressen var det en stor nysgjerrighet overfor de sosiale eksperimentene som foregikk, uten at man av den grunn alltid gikk god for maktavernes ideologi. Det var en almen begeistring for de nye løsningene. Selvsagt ville man i Norge unngå enkelte beklagelige ideologiske overtramp, men i praktisk politikk var svaret det samme: Samfunnsstyring og sosiale reformer. Det burde derfor ikke overraske at DNA og NS kunne ha likelydende poster i sine programmer: De ønsket begge å fremstå som moderne og fremskrittetsvennlige.

Den annen verdenskrig endret dette perspektivet på to avgjørende punkter: 1) Sammenbruddet i Tyskland avslørte den nazistiske ideologi. Hitlers eksesser var umulige å forsvare. Høyreautoritære løsninger ble fullstendig diskreditert. 2) Krigen demonstrerte demokratets moralske overlegenhet og det enorme økonomiske potensial i det kapitalistiske systemet. Seieren var i seg selv et bevis på dette, men mest imponerte utviklingen i USA.

Landet hadde tatt utfordringen med glans. For norske politikere og teknokrater som var i USA under krigen, må det ha fortonet seg som et eventyr at landet kunne føre

en total krig på to fronter og samtidig opprettholde et normalt sivil samfunn. I mange tilfeller ble levestandarder til og med bedre! Den amerikanske krigsøkonomien (med omfattende reguleringer og inngrep i markedet) viste at sosialisme ikke var noen forutsetning for en moderne økonomi. Samfunnsmessig styring var forenlig med privat eiendomsrett og markedsøkonomi. Man satset dermed på en «sturt» markedsøkonomi (blandingsøkonomi), og bare løftet om sosiale reformer ble med i de nye visjonene for Norge.

Mens førkrigsmodernismen var opptatt av kollektive løsninger og felles anstrengelser, var etterkrigsmodernismen individualistisk og kapitalistisk. Den «nye» modernismen ble sentrert om privat forbruk, en fjernsyns- og bilismekultur som også det norske sosialdemokratiet har gjort til sin. På samme måte som tilhengerne av et «moderne» samfunn i 1930-årene ikke kom utenom de autoritære statene i Europa, var det etter krigen ingen som hadde noe reelt alternativ til «the American Way».

På en merkelig måte har vi projisert etterkrigsmodernismen tilbake til mellomkrigstiden. Vi innbilder oss at vi alltid har hatt en demokratisk oppfatning av det moderne. Teknokratene har i all stillhet lagt til side sine autoritære meninger, og hevder at de egentlig alltid har forfektet det samme. Det er ubehagelig å bli minnet om at det ikke var vanntette skott mot Hitler-Tyskland og Stalin-Russland, at idégrunnlaget ikke var så forskjellig.

Krangelen gikk ikke så mye på hva som skulle gjøres, som på hvorfor det skulle gjøres. Her skilte

I etterkrigstidens politiske retorikk er det en avgrunn mellom nazisme/fascisme på den ene side, sosialisme på den annen. Men likheten mellom dem var langt mer fundamental enn forskjellen. I én forstand hadde de et sammenfallende verdensbilde, de delte visjonen om et nytt, moderne, teknokratisk samfunn, organisert omkring industriens behov. Fremskrittets menn dyrket masse mennesket og krevde andre styringsformer enn demokratiets. Cand. philol. Peder Figenbaum underviser i historie ved Bergen Katedralskole.

Aftenposten 23.12.91

Sjefredaktør:
ANDREAS NORLAND

Redaktører:
IVAR GRANAASEN KJELL HARBERG

Adm. direktør:
KAARE FRYDENBERG